

Določeno izjemo predstavlja obsežni opus B. A. Rybakova, katerega izjemno sugestivne raziskave temeljijo prvenstveno na intuiciji. Čeprav se je Čausidis v dobršni meri oplajal ob njegovem delu, je bil glavni namen obravnavane knjige utemeljiti mitološko ikonografijo - proučevanje slikovnih zapisov mitskih predstav, kot novega vira poleg že poznanih in upoštevanih za mitološke raziskave: pisanih - historičnih, literarno - etnoloških, arheoloških. Avtorjev drugi namen je bil poiskati etnične elemente v materialni kulturi, ki bi jih bilo mogoče povezovati s Slovani, kot stranski rezultat pa pomagati pri opredeljevanju nekaterih predmetov, ki jih arheologi doslej niso znali razložiti. Njegova glavna delovna metoda je simbolna analiza slik.

Uvodoma analizira socialno vlogo mitskega, način prenašanja mitov, oblike njihovega preživetja ter kratko predstavi nekatere znane metode njihovega proučevanja. Sledi podrobno razpravljanje o mitskem mišljenju, mitski zavesti, pri čemer se v dobršni meri opira na Kasirerja in Poudarja, po mojem mnenju kar nekoliko pretirano, vlogo podzavesti v tvorbi mitov. Tako mu je mitska slika mnogo bolj tvorba človekove podzavesti kot zavesti. Analizira nastanek mitske slike, oblike njene transformacije, njene osnovne simbolne elemente. Vsa ta poglavja pojasnjujejo metodo njegovega nadaljnjega dela, v katerem podrobno prikaže slike človeške figure, njene prvine in njihov simbolni pomen.

Sledi prikaz slik ženskega principa, kjer se osredotoči na žensko-porodnico in na predmet, ki ga rojeva. Naslednji lik v njegovi analizi so solarne slike, zatem liki moškega principa. Seveda se pri razlagi simbolnih prv in ni mogel povsem izogniti povezovanju s sporočili drugih vrst virov, zato se mimo nas pomika bogata paleta zgodovinskih virov, etnoloških zapisov, avtorjevih lastnih terenskih raziskav.

Velika odlika knjige je avtorjev izreden smisel za vizualizacijo, vse risbe je tudi napravil sam. Tako je knjiga uporabna že kot mitski ikonografski leksikon. Seveda nima vsebine, ki bi jo prebral in si jo zapomnil enkrat za vselej, posreduje pa povsem značilen zorni kot, ki je v mnogočem drugačen od sedanjih in zato dragocen. Vse razlage, ki jih podaja, gotovo niso pravilne, a to je pač nujen korak na spoznavni poti. Po mojem občutku in dosedanjih izkušnjah je avtorjeva analiza najmočnejša v tistih primerih, kjer je slika že izgubila prvotno funkcionalno zvezo in začela živeti sama od sebe in dejansko vzpostavila samostojen stik s človeško (pod)zavestjo. Da so miti nekaka časovna in prostorska os, predor, ki nas v hipu prestavi v štirih dimenzijah, je bilo v bistvu jasno vsem, ki so se posvečali mitološkim raziskavam (pa tudi vsem, ki jih še niso pozabili). Čausidis nam ga kaže na slikah. Njegova delovna metoda še ne daje videza dokončnosti, a to je obet novih odkritij. Očitno je učinkovita pri sledenju posameznih mitoloških likov s pomočjo njihovih simbolnih lastnosti. Ko začenjajo liki zamenjevati svoje lastnosti, postane negotova. Kolikšen je njen domet pri medsebojnem povezovanju posameznih likov v širši skupek, ki je funkcionalno povezan z določenim dejanjem, ni jasno, ker knjiga skoraj ne obravnava slik z večjim številom mitskih likov. Prav to pa je morda odločilen korak pri mitoloških raziskavah. Vsi dosedanja pristopi lahko sledijo posameznim likom, negotovi postanejo pri njihovem povezovanju.

Gotovo se mu je posrečil stranski namen, pojasniti nekatere doslej neznane arheološke predmete. Kar zadeva določanje etničnih značilnosti skozi mitološko lupo, odgovor ni ne nikalen ne pritriljen. Za to je enostavno še prezgodaj. Ko bo dovolj poznan praslovanski mit, njegov nastanek in razvoj ter njegova primerjava z miti drugih etničnih skupin, bo šele postalo jasno, kaj je za koga značilno, če sploh kaj je. Že sedaj je mogoče postaviti trditve, da je slovanski mit le del indoevropskega, pa tudi v tem je le malo specifičnega. Če torej obstajajo etnične značilnosti, so v podrobnostih, ki jih še ne vidimo jasno.

Andrej PLETERSKI

Ágnes Cs. Sós, Ágnes Salamon: *Cemeteries of the early middle ages (6th-9th centuries A. D.) at Pókaszetpetk*. Appendix by Sándor Bökönyi and János Matolesi. Edited by Béla Miklós Szöke. Akadémiai kiadó, Budapest 1995. 264 oštevilčenih strani, 166 tabel, 8 načrtov, 57 slik med besedilom.

Področje ob reki Zali je tisti del Panonije, ki je v zgodnjem srednjem veku imel svojo posebno, od ostale Avarije drugačno zgodovino. Ne samo, da je tu preživel dobršen del predavarskega prebivalstva, pozneje, a še v avarskem obdobju, se tu najbolj nedvoumno kažejo Slovani, kar vse je izhodišče poznejše Kocljave kneževine v Spodnji Panoniji. Nekako posebej vseh posebnosti je grobišče v Pókaszetpetku.

Odkrito je bilo pri gradbenih delih 1951 na vzpetini slab km zahodno od reke Zale. Izkopavanja so trajala do leta 1971, večinoma pod vodstvom Á. Cs. Sós. Raziskati je bilo mogoče približno dve tretjini nekdanjega grobišča. Odkritih je bilo 422 grobov, od tega 3 prazgodovinski, 171 žganih, ostali okostni.

Avtorici sta sistematično obdelali pogrebne običaje, predmete v grobovih, jih skušali tipološko in časovno povezati z znanim gradivom. Naloga ni bila lahka, saj je bilo zaradi izjemne raznolikosti potrebno upoštevati primerjalno gradivo z ogromnega področja od Nemčije do Urala. Nekateri uganke sta razrešili, na večino vsaj opozorili in še čakajo svoje rešitve. Rokopis je bil zaključen leta 1980, izjemoma je bilo pozneje upoštevanih še nekaj del do 1982. Novejša literatura bi seveda pomagala k razrešitvi večjega števila vprašanj, a kljub temu celota še vedno deluje novo in izjemno izzivalno.

V bistvu gre za dve grobišči, eno preko drugega. Spodnje, starejše je večinoma iz zgodnjega avarskega obdobja in preneha okrog 680. To so večinoma okostni grobovi, vendar je zanj značilna tudi biritualnost. Jasno so izražene lastnosti, ki jih je mogoče povezovati s preostalim prebivalstvom germanskega porekla, zanemariti ne gre tudi možnosti obstoja posameznih romanskih staroslecev. Stiki z bavarskim področjem so bili živi tudi po prihodu Avarov, o čemer priča večdelni pasni sestoj iz druge polovice 7. st., okrašen z vibastim tavširanim okrasom, ki hkrati datira zaključek starejšega grobišča. Poleg avarskih lastnosti so na grobišču tudi lastnosti, značilne za Slovane jugozahodne Ukrajine, kar avtorici tolmačita kot preselitev dela Dudlebov. To je teza, ki jo v zadnjem času še posebej razvija B. M. Szöke za grobišča iz okolice Zalavara. Hkrati opozarjata na pogrebne običaje, ki sta jim primerjavo našli le pri ugrofinskih plemenih Merije in Muroma, kar postavlja vprašanje slovano-finskih povezav.

Čemu je grobišče v zadnji četrtini 7. st. prenehalo, trenutno še ni jasno. Težišče poselitve se je premaknilo na področje Keszthelya. Poselitveni prelom približno v istem času sta ugotovila v novejšem času tudi B. M. Szöke za jugozahodno področje Blatnega jezera in F. Daim za velika grobišča Sp. Avstrije. Širina dogajanja kaže na globoke strukturne vzroke.

Starejše grobišče skušata avtorici razčleniti na tri časovne stopnje, predvsem zaradi različnih usmeritev grobov in to podkrepiti z uvrstitvijo posameznih tipov predmetov. Kartiranje vseh treh skupin nakazuje "čebulasto" širjenje grobišča iz središča proti obrobju in v grobem potrjuje pravilnost nakazane delitve.

Drugo grobišče na istem mestu je izključno iz žganih grobov, ki v 18 primerih ležijo preko grobov starejšega grobišča. Avtorici sta precej pred časom v tem opazili podobnost z nekaterimi grobišči severne Bavarske, kjer so v okostne germanske grobove mlajšemerovinskega obdobja vkopani žarni grobovi, ki jih ima vedno več raziskovalcev za slovanske. Omenjenih 18 primerov obsega vse tri časovne stopnje starejšega grobišča. Avtorici domnevata, da je med enim in drugim grobiščem preteklo toliko časa, da so bili sledovi starejših grobov že precej zabrisani. V grobovih so bile večinoma le posode ter nekaj nožev, okovov vedric in železnih pasnih spon. Edini bronasti pasni jeziček je raztresena najdba iz uničenega žarnega groba, pripada pa najmlajšemu tipu avarskih jezičkov in je močno obrabljen, kar

postavlja njegov zakop že v začetek 9. st. Z njim avtorici datirata prenehanje grobišča, njegov začetek pa domnevata zaradi velikega števila grobov vsaj stoletje prej. Primerjalna tipologija posod ne pomaga, saj kaže široko obdobje od 7. - 9. st.

Etnično grobišče pripisujeta Slovanom, njihov prihod pa naj bi bil iz severne smeri. Odločno zanikata povezave s slovanskim prebivalstvom tega področja v zgodnjeavarskem obdobju. Kar vzbuja še posebno pozornost, je podobnost z žarami dalmatinskega grobišča Kašić-Maklinovo Brdo, zaradi česar imata prišleke za Hrvate. Ko bodo objavljene posode novoodkritih dalmatinskih žarnih grobišč, bo mogoče o tem razpravljati naprej. Nakazuje pa se mikavna možnost arheološkega pogleda na vprašanje naselitve Hrvatov, pri čemer bo neizogibno potrebno prevrednotenje nekaterih podatkov v zvezi s Karantanijo. Naj navržem le delovno misel, da so Avari, ki na začetku 40-ih let 8. st. začenjajo pestiti Karantance, zaradi česar ti prosijo za pomoč Bavarce, v resnici novi val slovanskih naseljencev, ki preplavi (tudi) zahodno Panonijo, in jih je zahodni opazovalec, ker so prodirali s političnega področja Avarije, označil s političnim imenom Avari.

Sledi katalog grobov in v dodatku razprava o okostnih ostankih živali: 20 konj, drobnice v 23 grobovih, svinje v 17, goveda v 6 in kure v 9. Avtorja sta se zlasti podrobno lotila osteološke analize konj. Ugotavljata pripadnost vzhodni rasi, ki je značilna tudi za ostala madžarska avarskodobna grobišča, čeprav poudarjata, da se ujemajo tudi z germanskimi konji iz obdobja preseljevanja, ki so bili križani z vzhodno raso. V dveh primerih domnevata kastracijo in pri treh opažata patološke spremembe.

Po tehnični plati je seveda za nemadžarskega bralca udobno, da je knjiga izšla v splošno poznanem tujem jeziku, čeprav bi bila pri tem nemščina primernejša, saj ima za obravnavano snov izdelano terminologijo, medtem ko je angleščina nima. Prevajalci so bili tako prisiljeni v številne izume, ki pa razumljivosti ne povečujejo. Objavljene fotografije gradiva so dovolj kvalitetne, česar pa za risbe ni mogoče trditi. Kdor bo želel gradivo podrobneje proučevati, se pregledu originalov ne bo mogel izogniti. Pa vendar knjiga z vsem, kar ponuja, predstavlja kamenček, ki sproža plaz prevrednotenja. Od štirih so kar trije avtorji že pokojni. Za zadnje darilo, ki so nam ga dali, smo jim lahko hvaležni.

Andrej PLETERSKI

Atti del seminario "Geofisica per l'archeologia", Porano, 21-23 sett. 1988. Quaderni dell'Istituto per le Tecnologie Applicate ai Beni Culturali I, Consiglio nazionale delle ricerche, Roma 1991. 308 strani, illustr.

Dve leti po trodnevem seminarju v Poranu (Umbrija) o "geofiziki za arheologijo" je italijanski Državni svet za raziskave izdal Akte tega srečanja v prvi številki nove serije Quaderni ("Zvezki"); serijo ureja Inštitut za uporabo tehnologij v kulturni dediščini, če smo prav navedli italijanski naziv.

Zvezek je razdeljen na tri dele: po dveh zanimivih uvodnih sestavkih sledi del o metodah, temu pa sledi najboljše zadnji del s posameznimi primeri uporabe geofizikalnih metod v antropogenih plasteh. Skoraj odveč je ponavljati, da so metode vse nedestruktivne.

V prvem prispevku uvodnega dela G. Gullini kot arheolog sprašuje (*Le domande dell'archeologia*), v naslednjem prispevku pa mu odgovarja geofizik M. Bernabini. Arheološko gledanje izhaja iz literarne tradicije proučevanja grške in rimske preteklosti - opravka imamo pač z italijansko arheološko šolo! - in je še pred kratkim poudarjalo nasprotje med historično znanostjo in "tehniko", če lahko tako poimenujemo uporabo naravoslovnih metod v arheologiji. To nasprotje se je preneslo v odnos med

"čisto znanostjo", ki je proučevala človekove dosežke, in "naravoslovjem", ki se je ukvarjalo s fizikalno naravo sveta. Po Gulliniju ni potrebno iskati posameznih, pa čeprav spektakularnih primerov, pač pa je treba najti pot v stalen in skupni način iskanja odgovorov na zastavljena vprašanja. Geofizik M. Bernabini (*Geofisica per l'archeologia: le risposte del geofisico*) pojasnjuje, da le del geofizike kot znanosti sodeluje v tem dialogu, to je predvsem "uporabna" ali geofizikalna prospekcija. Bernabini v odgovoru poudarja, da so v metodah šibki členi prav v interpretaciji, ki je povezana z različnimi modeloma: arheološkim in geofizikalnim. Zdi se, da od tod izhaja stalno in ponavljajoče se nezaupanje med obojima. A prav tu velja napraviti odločilen preskok, kot sta nakazala uvodna referata.

Drugi del knjige je posvečen nekaterim izbranim metodam geofizikalne prospekcije, ki so se že uveljavile na arheoloških najdiščih. O povezavi daljinske teledetekcije s satelita in geofizikalnih metod na terenu piše R. Cassinis (*Integrazione tra telerilevamento da satellite e metodologie geofisiche nelle prospezioni archeologiche*). Predvsem je potrebno razlikovati med regionalnim in lokalnim pristopom. Prvi je v bistvu indirektni in poskuša najti geomorfološke in druge pogoje, ki so ugodni za človekovo dejavnost, in sledovi niso direktno opazni, drugi pristop pa omogoča neposredno odkrivanje zakopanih ali zakritih struktur. Kadar se pri pregledu velike površine ponavljajo anomalije, ki bi mogle imeti značaj arheoloških ostankov, je potrebno uporabiti detajlnejši postopek, torej izbrati ustrezne geofizikalne metode za posamezen objekt. Postopek je v celoti dolgotrajen in predvsem drag. Avtor predlaga namreč večkratna opazovanja pod različnimi merilnimi pogoji. Pri izbiri metode je treba upoštevati spektralno širino, ki jo aparaturna zajame, in ločljivost, ki ustreza velikosti iskanih objektov na terenu. Vsekakor je po avtorju sistematična interpretacija podatkov iz satelita v regionalnem smislu nujna, medtem ko so za posamezne objekte ti podatki uporabni le pri posebnih pogojih (npr. suha področja). Še nekaj časa bo v teh primerih prevladovalo pregledovanje površine z manjše višine. Sledi L. Alfano (*Il metodo geoelettrico in correnti continue applicato alle ricerche archeologiche*), ki na kratko opiše metodo z električnimi tokovi. Glede na omejenost metode predlaga naknadno verificiranje podatkov s sondiranjem, vsekakor pa naj bi metodo redno uporabljali pred izkopavanji. A. Hesse iz Pariza je opisal (*Les méthodes de prospection électro-magnétique appliquées aux sites archéologiques*) vrsto metod, ki izrabljajo širjenje spremenljivih elektromagnetnih polj z nizkimi frekvencami v tleh. E. Finzi in S. Piro (*Metodo per impulsi elettromagnetici-Georadar*) opišeta delovanje georadarja in tudi postopek pri merjenju. Na primerih pokažeta nekaj interpretacij; vsekakor ostaja raziskovanje med geološkimi anomalijami in antropogenimi strukturami predmet terenskih izkušenj, a tudi potreba po arheološkem sondiranju. D. Patella (*I principi della magnetometria e della gravimetria. Possibilità di applicazioni in archeologia*) opiše magnetometrijske in gravimetrijske metode. S prvo od obeh metod geofizik meri lokalno magnetno polje, ki ga ustvarja arheološka struktura, z drugo pa težnostno anomalijo. Za drugo metodo velja, da je dokaj zahtevno ločevanje med globljimi in plitkejšimi strukturami, saj so za arheologa zanimive predvsem slednje. Magnetometrija da o objektu dvakratne podatke: temperaturne spremembe so v določeni snovi, n.pr. v glini, zapekle podatke o zemeljskem magnetnem polju (smer, jakost) in je to v bistvu metoda za datacijo, medtem ko lahko dobimo tudi samo različno magnetno susceptibilnost arheološke strukture od okolja. E. Brizzolari nato v dveh prispevkih (*Metodo sismico ter Prospezioni subacquee*) opiše seizmično metodo in posebej seizmične metode pri podvodnih raziskavah. Seizmična metoda je sorazmerno stara, a v najnovjšem času postaja vse bolj uporabna zaradi hitre obdelave merskih podatkov na kraju samem. V prikazu geofizikalnih metod za podvodne raziskave avtor prikaže seizmične metode. Le-te ne omogočajo samo